

ЗВО «Університет Короля Данила»

Бібліотека ЗВО «Університет Короля Данила»

Творча спадщина
Євгена Нагірного (1885-1951)

Довідкове видання

Івано-Франківськ

2025

Творча спадщина Євгена Нагірного (1885-1951). : довідкове видання / укл : Чікальова С.О. Івано Франківськ: ЗВО « Університет Короля Данила» , бібліотека, 2025 . 30 с.

Цьогоріч минає 140 років від дня народження відомого архітектора і громадського діяча Євгена Васильовича Нагірного (1885-1951).

Євген Нагірний — український архітектор. Син Василя Нагірного. Працював у Львові на початку ХХ ст., спочатку разом з батьком. Використовував при проектуванні храмів у 20–30-х роках ХХ століття різноманітні стильові форми — від необарокових та неовізантійських до стилістики функціоналізму. При проектуванні дерев'яних храмів переважно розвивав традиції бойківської школи. Творчий доробок Євгена Нагірного налічує понад 500 спроектованих і близько 300 побудованих об'єктів.

Творча спадщина Євгена Нагірного, більшою частиною якої є церкви, зараз стала предметом особливої уваги. Пояснюється це бурхливим розвитком церковного будівництва, який ми спостерігаємо зараз в Україні, і тим фактом, що саме об'єкти сакральної архітектури, споруджені митцем у міжвоєнний період, зараз є прообразами для творчих пошуків сучасних архітекторів. Є. Він є автором проектів реставрації численних дерев'яних храмів ХVIII-XIX ст. у селах Львівщини та Івано-Франківщини.

Творчість Є. Нагірного мала велике значення для сучасного йому архітектурного розвитку, він є одним із найвизначніших представників української архітектури міжвоєнного періоду, став одним з останніх із плеяди українських архітекторів, які проектували та реалізовували сакральні споруди у першій пол. ХХ ст. Найбільше значення має творчий доробок архітектора у сакральній архітектурі. У ситуації втрати традицій спорудження церков за роки радянської влади, пошук нової архітектури української греко-католицької і православної церков зосередився на історичних взірцях, серед яких одне з чільних місць належить проектам Є. Нагірного. Напрацьовані Є. Нагірним планувальні та стильові схеми є актуальними до цього часу, вони лягли в основу становлення та розвитку сучасної школи української церковної

архітектури. В умовах сьогоденішнього розквіту церковного будівництва детальне вивчення і систематизація творчого доробку Є. Нагірного є вирішенням важливого та актуального завдання поступу української архітектури.

Інформація сприятиме збереженню та поглибленню нашого спільного культурного спадку та історії України.

Життєпис

Нагірний, Євгєн Васїльович (13.08.1885, с. Рудне, тепер у складі м. Львова, Україна — 08.06.1951, м. Львів) — архітектор, представник історизму та функціоналізму, автор низки споруд у Галичині.

Син видатного архітектора Василя Нагірного і продовжувач його традицій народився 13 серпня 1885 року в Рудному під Львовом..

Родина Нагірних. Євген - справа скраю.

Після закінчення гімназії, у 1903 році вступив на архітектурний факультет Львівської політехніки. Проте незабаром його як активного борця за

український університет заарештувала австрійська поліція. Після звільнення він продовжив навчання і в 1912 році закінчив політехніку. Вирішальний вплив на формування Євгена Нагірного як архітектора мали професор Іван Левинський та архітектор Вавжинець Дайчак, у чиїх творчих майстернях він стажувався. Згодом на творчі погляди сина безпосередньо вплинув сам батько, у проєктно-будівельному бюро якого працював Євген Нагірний. Їхню творчу співпрацю перервала Перша світова війна, потім у 1915 році другий арешт і заслання Євгена цього разу російським самодержавством, що захопило Львів. Повернувшись із заслання, архітектор займається відбудовою зруйнованих споруд у м. Долина. Після смерті батька та молодої дружини, з маленькою донечкою на руках, повернувся до Львова. У 1922 році заснував власне архітектурне бюро, яке до 1940 року діяло на площі Ринок.

Член Українського технічного товариства. 1930 року обраний головою товариства. Член, а у 1936 році голова Спортивного товариства «Україна».^[3] У 1939 році після включення Західної України до складу УРСР, Є. Нагірний разом з Миколою Мікулою створив Львівську організацію Спілки архітекторів України. У часи німецької окупації очолював Державну промислову школу^[4]. Пізніше, знову як член спілки, до кінця життя виконував функції заступника голови, керував секцією охорони пам'яток архітектури у Львівському облвиконкомі, викладав у Політехнічному інституті, а з 1947 року і у Львівському державному інституті прикладного і декоративного мистецтва.

Євген Нагірний завжди вів активне громадське життя. У міжвоєнні роки очолював у Львові Українське технічне товариство та Спортивне товариство «Україна». Після приходу радянської влади брав участь у створенні обласної організації Спілки архітекторів, а в часи німецької окупації очолював Державну промислову школу. Після війни займався охороною пам'яток у Львівському облвиконкомі, викладав у Політехнічному інституті та в Інституті прикладного і декоративного мистецтва.

Багато років його споруди були безіменні, мусили "забути" свого творця, щоб не затьмарювати переможної ходи войовничого атеїзму, не пропагувати вчорашнє, зовсім недавнє релігійне минуле нашого народу. Але будівлі, зведені людською вірою, сумлінням, уперто не руйнувалися. Хто ж він, майстер дивовижних архітектурних пам'ятників? Це Євген Васильович Нагірний. Народився він 5 серпня 1885 року в селі Рудно біля Львова у сім'ї архітектора. Батько мав величезний вплив на формування світогляду сина, зростання його майстерності. Після закінчення гімназії Євген вступає на архітектурний факультет Львівської політехніки, яку, після арешту австрійською поліцією, закінчує у 1912 році. Вирішальний вплив на формування митця мали професор І. Левинський, архітектор Дайчак.

У своїй діяльності Є. Нагірний орієнтувався передовсім на три джерела: європейську класичну спадщину, пошуки галицької школи українського модерну і народну, особливо дерев'яну, архітектурну творчість.

Проектуючи храми, Є. Нагірний багато уваги приділяв вибору місця для будівництва н навколишньому ландшафті. Чи то гірський пейзаж, рівнинна місцевість, берег ріки, околиця,— чи вже сформована забудова села — його архітектура органічно виростала із землі разом з ялинами, соснами, липами, селянськими хатами й ошляхетнювала їх.

Високим зразком архітектурного пам'ятника вважається церква в селі Хлопи (тепер Переможне) Городоцького району Львівської області.

Хрестоподібна, з ускладненою конфігурацією у плані, одноголова, оперезана з боку головного фасаду галереєю-аркадою, що характерно скоріше для дерев'яного зодчества.

Найбільш характерними для Є. Нагірного є типи церков, збудованих у селах Виписки, Кривчиці, Подусів біля Перемишля. Вони розраховані на 200—300 відвідувачів, хрестові в плані, одноголові, з прибудованими ризницею і палонарією. Цікавий підхід до побудови бані, увінчаної, як звичайно,

маленькою банею і хрестом. Класичні, шоломовидні, цибулино-видні із заламами бані багато в чому відрізняють кожну із церков.

Пізніше архітектор збагачує споруди пілястрами, криволінійними бароковими фронтонами, розробляє теми своєрідного рослинно-народного орнаменту.

Велику частину творчої спадщини Є.Нагірного становлять громадські та житлові споруди. Подібно, як сакральні об'єкти, громадські споруди будувалися архітектором на всій території Галичини,

У 1923р. архітектор розробив проект будинку товариства “Просвіта” у Княгининій колонії у Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Планувальна схема споруди має змішаний характер – близький за типом до зальних громадських споруд, з яких розвинутим є перший поверх, що за функцією можна віднести до камерного театру зі сценою-нішею та залом місткістю 300 місць. На другому поверсі передбачені сцена, друге світло театральної зали, галерея між сходами та гримерними кімнатами, театральный балкон, невелика рекреаційна зона. На третьому поверсі розміщені великі рекреації, сантехнічні приміщення, великі аудиторії. Монументальності споруді (23,8м x 8,5м) надало ділення по вертикалі на три частини поверхні фасаду за допомогою фактури (природній камінь-тиньк-дахівка), арочні та трапецієвидні прорізи вікон та дверей, могутній дах з прорізами мансардних вікон і домінанта наметової вежі з залом.

Народні доми становлять найбільш значну частку творчої спадщини Є.Нагірного у царині будівництва клубно-просвітницьких споруд. Задоволення соціальних потреб тогочасного суспільства сприяло опрацюванню нових типів будівель, в архітектурі яких здійснювався пошук мистецької своєрідності. Одним з найпростіших серед проектів Є. Нагірного за планувальним вирішенням є проект Народного дому в Кальнім (1935р.) Цікавою і символічною є постановка споруди в структурі забудови села. Народний дім розташований на невеличкій площі на перехресті доріг. Таке центральне

розташування підкреслює значимість споруди у забудові села та її важливість у соціальній ієрархії. Архітектурний образ споруди побудований на архетипі традиційної української хати. Будівля одноповерхова, вкрита стрімким дахом із заломом. Споруда з врахуванням півциркульної аркади – портику біля входу в зал, має наступні метричні розміри: ширина – 17,4м, довжина – 19м. Окрім невеликого залу зі сценою 6м x 3м з окремим входом, у будинку в окремі блоки винесена читальня з санвузлом, кооперативний магазин, дві кімнати для гуртків. В архіві архітектора зберігаються ще два проекти не ідентифікованих Народних домів, виконані в стилі функціоналізму. Перший з них має метричні розміри 18,15м x 20,2м. Це двоповерхова споруда. На першому поверсі традиційно розміщені глядацький зал (розміри 7,5м x 10,8м) зі сценою, два приміщення магазинів з окремими входами, кімната- читальня. Сходові клітки, яка розташована на поперечній осі споруди, розділяє торгівельний та просвітницький блоки. Трохи відмінне розпланувальне вирішення проекту іншого неідентифікованого Народного дому (розміри 26,3м x 14,8м). Невелику споруду Народного дому Є.Нагірний запроектував у 1931р. у Сасові. Розміри будівлі лише 17м x 12м. Це приклад одного з найпростіших планувальних вирішень цієї функціональної групи. Вузлом композиції є сіни, через які потрапляємо до глядацького залу без сцени, по ліву сторону сіней розташована кооперативна крамниця, а по праву – читальня. Важливою домінантою об'ємно-просторової композиції є наріжна вежа із наметовим верхом.

У 1923р. архітектор розробив проект будинку товариства “Просвіта” у Княгининій колонії у Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Планувальна схема споруди має змішаний характер – близький за типом до зальних громадських споруд, з яких розвинутим є перший поверх, що за функцією можна віднести до камерного театру зі сценою-нішею та залом місткістю 300 місць. На другому поверсі передбачені сцена, друге світло театральної зали, галерея між сходами та гримерними кімнатами, театральный балкон, невелика рекреаційна зона. На третьому поверсі розміщені великі рекреації, сантехнічні приміщення, великі аудиторії.

Основним напрямком діяльності архітектора було проектування невеликих народних шкіл у сільських місцевостях для українських громад. У 1925 р. Є. Нагірним був створений проект відбудови народної школи у Рудно . В плані це правильний прямокутник з розмірами 10м x 22м. Школа була трохи розширена (зокрема приміщення класної кімнати) з незначно піднятим дахом . Сіни розділяють планувальне вирішення споруди на дві функціональні зони: навчальну зону та помешкання вчителя. Навчальна зона – це велика класна кімната, площею 55м². Помешкання вчителя складалося з двох кімнат, невеликої кухні та сіней. Воно було поєднане проходами з класною кімнатою, а також мало ізольований вхід. Архітектурний образ споруди ґрунтувався на морфологічному типі сільської хати, проте був доданий модифікований класичний портик, який надав споруді певної монументальності та значимості у забудові села. У 1922р. Є. Нагірним запроектована споруда чотирикласової школи у Тростянці. Це двоповерхова будівля. В плані правильний прямокутник з розмірами 39,4м x 13,3м. Вхід, який знаходиться на головній осі, веде у невеликі сіни та рекреаційний зал, який також виконує функцію основного комунікаційного вузла споруди. З рекреаційного залу можна потрапити у класні кімнати (їх є 4), а також на сходові клітки, що знаходяться у торцях споруди. Біля сходових кліток згруповані санвузли, вчительська кімната, канцелярія. Завдяки компактній формі плану об'ємна композиція є достатньо простою: паралелепіпед, накритий двосхилим дахом із заломом, який акцентований трикутним напівфронтонм на головній осі.

Двері і вікна на головному фасаді мають чотирикутну форму. Вікна згруповані по чотири (таким чином візуально виділяючи на фасаді об'єми класних кімнат) та прикрашені напівколонками. У 1930р. Є. Нагірний запроектував початкову школу у Кудерявцях, . Цінність даного проекту полягає в тому, що він зберігся повністю, з таким важливим кресленням, як генплан. Згідно генплану, будівля школи розглядалася як важлива складова цілого шкільного комплексу, у який також обов'язково входили сад, невеликий шкільний город, спортивний майданчик, господарські прибудови з подвір'ям. Ділянка, на якій розташовувався комплекс школи була трапецієвидна, з трьох

сторін обмежена дорогами, а з четвертої – нешироким проїздом. Архітектор розробив цікаве вирішення на рівні генплану: вхід на ділянку був передбачений з кута, на цій діагоналі розташовувалася будівля школи, перед нею був запроектований округлий квітник. На цій самій діагоналі позаду школи запроектований спортивний майданчик, відділений від господарської частини насадженнями кущів. Планувальна структура споруди школи є компактною та простою. В плані це правильний прямокутник з розмірами 20, 6м x 15,98м. На головній осі знаходиться вхід, який веде до невеликих сіней і квадратного рекреаційного простору. На цій же осі знаходиться вихід у внутрішнє подвір'я школи і до спортивного майданчика. З рекреації передбачені входи у класні приміщення (окремі класи для хлопців і дівчат площею по 50м²), у простору їдальню, канцелярію, кухню та до сходів на другий мансардний поверх. Ще один приклад організації простору шкільної установи дає збережений проект школи у Дмитрові під Львовом, створений у 1939р. Ділянка була неправильної форми, розташована на периферії села і відділена від основної забудови. Її метричні розміри вписувалися у прямокутник зі сторонами 74,3м x 77,4м. Окрім квадратного в плані шкільного будинку, в склад генплану входили спортивний майданчик, шкільний сад і город, господарські прибудови. Від проекту школи у Рожнові збережений лише ескіз генплану, рис. 4.17 . Ділянка була складної неправильної форми. У її вужчій північно-західній частині розташована будівля школи. Позаду школи невеликий город сторожа . Поруч зі школою розташовані спортивний майданчик, шкільний сад, невеликий город та будиночок вчителя. Планувальна структура школи є складнішою за попередні. У плані будівля наближується до букви “Т”. На осі центрального входу розміщений довгий коридор, по одну сторону якого запроектовані великі класні кімнати, а на другій стороні – лише одне приміщення шкільної їдальні та об'єм сходової клітки. Перпендикулярно до цього об'єму запроектований інший, який також має подібне коридорне одностороннє планування, у торці розташований великий одноповерховий об'єм спортивного залу. Аналіз неідентифікованих креслень фасадів дає підстави вважати їх такими, що належать саме до проекту школи у Рожнові. Вони в певних деталях не співпадають з ескізом плану

першого поверху, який подано на генплані, проте, в цілому можна вважати, що це вже були скоректовані робочі креслення, а на генплані був представлений лише шкіц. Окрім того, в архіві архітектора виявлені кілька проектів неідентифікованих шкіл. Один з них характерний своїм доволі складним об'ємно-просторовим вирішенням. За конфігурацією в плані споруда наближається до букви "П". Центральний вхід, акцентований великою аркою, веде до довгого склепінчастого коридору, на який з однієї сторони "нанизані" різноманітні шкільні приміщення (слюсарні та столярні майстерні, кухня). Під прямим кутом до цього об'єму добудовано об'єм, де розташоване помешкання вчителя і спортивний блок. Приміщення для занять розташовані відповідно на другому та третьому поверхах. Цікавим є планувальне вирішення ще однієї неідентифікованої школи. Це двоповерхова споруда з розвинутим цокольным поверхом. У плані ця школа повністю симетричною «П»-подібною планувальною структурою. Як у всіх мішаних школах того часу, вона розділена на дві частини з однаковим набором приміщень та окремими входами відповідно для жіночої та чоловічої частин. Спільним у таких випадках залишався лише спортивний зал. На першому поверсі розташовані канцелярія, навчальні класи, сходові клітки та санвузли, зібрані в окремі блоки по торцях коридорів. На другому поверсі розташовані навчальні класи та спортивний зал, а в цокольному – майстерні, склади, кухня, котел центрального опалювання та помешкання сторожа. Очевидно, це був проект школи, створений для невеликого міста. Окрім нового будівництва архітектор здійснював також реконструкції шкіл. У результаті однієї з таких реконструкцій неідентифікованої школи було утворене повністю симетричне «Т»-подібне планувальне вирішення. Особливістю було те, що невеликий вестибюль з обох сторін оточували сходи, що вели на другий поверх. Таким чином створювалося доволі репрезентативне, як для невеликої школи, вирішення. Оздоровчі та спортивні заклади. Є. Нагірним були запроектовані лікарня, санаторій, а також будинки відпочинку. Найзначнішим творчим доробком архітектора в цій функціональній групі споруд стала лікарня на вул. . Озаркевича у Львові, запроектована у 1930 Іншою значною реалізацією архітектора був санаторій у

Черче. Споруда має компактне розпланувальне вирішення, вписується у квадрат. Будівля триповерхова, вільно розташована на ділянці. Практично у повному обсязі зберігся проект будинку відпочинку у Соколиках, який був створений у 1928р. В плані будівля «Г»-подібна. Її метричні розміри 29,2м x 27,9м. На першому поверсі на осі головного входу розташований хол, біля якого з однієї сторони знаходяться кухня, їдальня, кімрки та сходи, що ведуть на другий поверх. Невеликі кімнати для відпочиваючих розташовані з іншої сторони холу, середня площа кімнат – 13,5м². Два санвузли зібрані на стояк і розташовані у торці коридору. До цього основного об'єму під кутом прибудовано ще один, основною планувальною віссю якого є довгий коридор, з номерами по одну сторону. Планувальне вирішення другого поверху повністю повторює перший, лише над приміщенням їдальні розташована бібліотека і кімната для читання. Спортивні споруди у творчості Є. Нагірного представлені проектами стадіонів і будівель, які входили у склад спортивних комплексів: трибуни, вхідні споруди та каси. Одним із найбільших проектів архітектора став проект стадіону по вул. Стрийській. Це був великий спортивний комплекс, у склад якого входили, окрім стадіону, оглядові трибуни з місцями для глядачів на другому рівні та роздягальнями на першому. Метричні розміри овального у плані стадіону були значними: 159,4м x 70м. Поле було оточене біговими доріжками шириною 6,7м. Навколо поля розташовані трибуни та визначені стоячі місця. Уявлення про те, як виглядали трибуни, дає проект трибун для клубу “Чорних”. Вони представляли собою дворівневі конструкції, виконані з дерева, що відразу надавало всьому архітектурному образу споруди національного забарвлення. Висота трибун становила 16м. Метричні розміри місць для сидіння були 8м x 20м. Фланкували об'єкт дві оглядові вежі, розмірами 4,5м x 4,5м, завершені наметовими чотирихилими дахами.

Цікавим є проектне вирішення споруди дому товариства Народної Торгівлі у Снятині, яке було створене у 1923р. Це невелика компактна споруда, розмірами 11,9м x 10,5м. На першому поверсі розташовані приймальня та робочі приміщення, на піддашші – кухня і відпочинкова кімната. З архівних матеріалів відомо, що архітектор проектував також будинки для товариства

«Народна Торгівля» у Самборі (1902р.), у Стрию, будинки для кооперативних товариств «Центросоюз» та «Маслосоюз». Промислові споруди. Планувальні вирішення промислових споруд ґрунтувалися на принципах виключної функціональності. Характерним прикладом є споруди сортовні льону п. Стефанії Вольнянської у Городку Ягелоському, запроектованої архітектором у 1929р. Комплекс складається з двох великих виробничих павільйонів, що об'єднані адміністративним корпусом. Розміри павільйонів 25м х 15м. Кожен з них формує єдиний простір, який перекритий дерев'яними фермами прольотом близько 15м. Для кращого освітлення у даховій конструкції запроектовані вікна. Споруда була виконана з дерева на кам'яному фундаменті.

Брацькі дома та клуби. Брацький дім у Кам'янці-Струмиловій (тепер Кам'янці-Буській) у стильовому аспекті належить до творів, виняткових для творчості Є. Нагірного. Фасад виконаний у старанно стилізованих формах французького неоренесансу, що дає підстави вважати, що це один з перших проектів освітньої споруди, створений архітектором імовірно на поч. ХХ ст., коли ще впливи історизму були достатньо сильними, особливо в архітектурі провінційних міст. Це є великий об'єкт, у плані симетричний, "Т"-подібний. Поперечний об'єм має коридорну планувальну структуру: по обидва боки коридору розташовані приміщення різного функціонального призначення. До поперечного корпусу під прямим кутом прибудований прямокутний об'єм глядацького залу зі сценою.

Один із неідентифікованих об'єктів, який був запроектований у 1930р., можна класифікувати як клуб. Характерним є те, що проект підписано польською мовою й очевидно призначався для польської громади. Планувальне вирішення дуже компактне і просте. Це є правильний прямокутник зі сторонами 10,9м х 32,82м. Головний вхід, розташований збоку, веде до вестибюльної частини. З вестибюлю можна потрапити до гардеробу, глядацького залу, сходів на другий поверх. Також на першому поверсі на головній осі розташований вихід із глядацького залу. На другому поверсі над гардеробом розміщений лише невеличкий буфет та галереї глядацького залу.

Фасади вирішені у стилі функціоналізму. Незначна розкріповка стіни, яка артикулює глядацький зал, завершена невисоким ступінчастим фронтоном. Також об'єм залу візуально виділений високими вікнами. Цокольна частина оброблена тиньком під діамантовий руст, основна частина поверхні стіни гладка.

Є. Нагірним були запроектовані лікарня, санаторій, а також будинки відпочинку. Найзначнішим творчим доробком архітектора в цій функціональній групі споруд стала лікарня на вул. Озаркевича у Львові, запроектована у 1930р.

На відміну від сакральних та громадських споруд діяльність Є. Нагірного в галузі житлового будівництва зосередилася у Львові. В основному він споруджував невеликі житлові будинки. Це льонтковської – «вільні») у периферійних частинах міста: на Знесенні (близько 30 проектів), на Кривчицях (близько 20 проектів), на вул. Круп'ярській, Окружній, Личаківській, Пісковій та бічній Пісковій. Окремі будинки були споруджені у більш престижних центральних районах Львова: на вул. Кохановського (тепер Левицького), Потоцьких (тепер Чупринки), Піярів (тепер Некрасова), вул. Львівських дітей (тепер Антоновича) . Окрім того, 20 житлових об'єктів архітектора, які були запроектовані для Львова, залишилися неідентифікованими. Проте Є. Нагірний проектував також для інших міст. Відомо, що він створив близько 20 проектів для Винників, Дрогобича, Клещівки, Тустановичів, Гребенова, Косова.

За типами проживання житлові споруди Є. Нагірного можна поділити на:

- багатородинні житлові будинки;
- одnorодинні будинки. Також одnorодинні будинки поділяються на вілли, індивідуальні житлові будинки та будинки для відпочинку.

Житлові будинки Є. Нагірного можна класифікувати наступним чином:

- вільно розташовані будинки у рядовій забудові та в районах індивідуальної забудови;
- рядові та кутові або торцеві у рядовій забудові;
- блоковані у районах індивідуальної забудови.

Багатородинні житлові будинки. становлять приблизно половину із запроектованих Є. Нагірним споруд. Як правило, це дво- або триповерхові споруди. Один поверх розрахований на одне або два помешкання. Таким чином один будинок проектувався для 2-6 сімей. Важливим житловим об'єктом архітектора є житловий будинок у Дрогобичі на вул. Міцкевича,

Більшість проектів житлових споруд виконані у стилі функціоналізму. Це було зумовлено великими обсягами проектування, що вимагало спрощення та раціоналізації проектного процесу, новітніми тенденціями в архітектурній творчості, зрештою, і вимогами економії коштів. Фасади споруд є дуже лаконічними і простими. За відсутності декору велика увага надавалася загальній композиції фасадного вирішення, зрівноваженості мас та пропорцій. Архітектор використовував як симетричні, так і асиметричні композиції, що зумовлювалося планувальним вирішенням. Важливими елементами архітектурної виразності об'єктів, споруджених у стилі функціоналізму, стали архітектурні деталі. Передовсім форми вікон, особливо невеликих віконць сходової клітки (круглих, прямокутних, квадратних), композиції вхідних частин, деколи форми дахів (дахы могли бути плоскими, з незначним нахилом, часом високі з заломами), мансардними поверхами та слуховими вікнами.

На жаль, часто відомості про діяльність архітектора у галузі громадського будівництва обмежені лише списками та згадками про них як самим архітектором, так і його дочкою В. Нагірною. Зокрема відомо, що Є. Нагірний створив проект перукарні у Львові на вул. Личаківській (1931р.), пральню у Кривчицях (1935р.), похоронний заклад на вул. Корняків у Львові (1932р.), споруду для друкарні «Час» на вул. Вірменській (1931р.), пекарню медівників у

Львові (1930р.) та пекарню у Миколаєві, провів ьреконструкцію поліграфічної фабрики «Бібльос» у Львові (1937р.).

Помер Євген Нагірний 8 липня 1951 року, залишивши понад 500 спроектованих і близько 300 побудованих об'єктів. Похований на Личаківському цвинтарі, поруч із батьком, на полі № 5. 1975 року поціновувачі творчості Євгена Нагірного підготували виставку, присвячену до 90-ліття від дня народження. Однак компартійна номенклатура не дала дозволу на експозицію навіть за умови вилучення з неї усіх проєктів культових споруд.

У 1951 році побачила світ книжка Є. Нагірного, присвячена пам'ятникам архітектури м. Львова.

У 2000 р. у Львівській галереї мистецтв була відкрита велика виставка "Нагірні, Леви: історія родини" та видана, разом з сином Василя Лева - Василем Левом молодшим та онукою Христиною, одноіменна книжка. На відкриття приїхали зі Сполучених Штатів син професора з дружиною та четверо їхніх дочок. Цьогорічна виставка приурочена до ювілейної дати Євгена Нагірного і є продовженням дослідження великого архіву цієї відомої родини.

На відкритті виставки також були представники родини Нагірних: правнучки Василя Нагірного, котрі проживають у США, Христина та Олеся Леви.

ВИСНОВКИ

1. Громадські та житлові споруди становлять вагому частину творчої спадщини Є. Нагірного. Ним було запроектовано близько 70 громадських споруд та близько 200 житлових об'єктів, що складає близько половини запроектованих ним будівель. До цього часу ці об'єкти залишалися поза увагою дослідників.

2. Функціональна типологія громадських будівель є дуже широка, проте, передовсім, Є. Нагірний проектував культурно-просвітницькі споруди: народні доми, хати-читальні, школи, будинки культури. Також архітектором були запроектовані спортивно-оздоровчі заклади, адміністративні та торгівельні будівлі, невелику частку становлять промислові об'єкти різного призначення. Отже, незважаючи на велику різноманітність, у галузі громадського будівництва переважали об'єкти, функція яких була пов'язана з ідеєю національного відродження. Подібно, як сакральні споруди, переважна кількість об'єктів громадського будівництва була локалізовані поза Львовом – у селах або містечках.

3. У розробці планувальних вирішень громадських споруд Є. Нагірний спирався на напрацьовані попередниками планувальні схеми, а також розробляв власні проектні вирішення. Архітектором були вдосконалені типи об'ємно-просторової композиції народного дому та хати-читальні, будинку відпочинку і санаторію, створений новий тип адміністративних споруд українських кооперативних союзів та будинків народної торгівлі. Є. Нагірний, проектуючи такі споруди у найбільш віддалених куточках регіону, добивався зручності та функціональності планувального вирішення, виразності їх архітектурного образу.

4. За своїми стильовими вирішеннями громадські споруди можна класифікувати за такими групами: до першої належать споруди, виконані

в стилі історизму з точним відтворенням або імітацією історичного архітектурного прототипу, до другої – будівлі стилістика яких ґрунтується на формах української народної архітектури; до третьої – будинки, у стильовому вирішенні яких використані форми українського бароко; до четвертої групи належать споруди, що за своїми стильовими вирішеннями наближуються до ідей функціоналізму. В галузі громадського будівництва архітектор розвинув усі існуючі в даний час стильові тенденції та напрямки, проте домінуючими були стильові спрямування, що розвивали традиції українського національного стилю.

5. На відміну від об'єктів сакрального та громадського будівництва, переважна більшість житлових споруд була запроектована і побудована Є. Нагірним у Львові. Це було зумовлене сприятливою ситуацією у галузі житлової політики, що проводилася у Львові в 30-х роках, і відповідно величезними масштабами житлового будівництва у місті. Переважна більшість житлових споруд архітектора була локалізована у периферійних частинах Львова і призначалася для робітників та службовців середнього рівня достатку.

6. В області житлового будівництва архітектор працював над проектами як багатородинних, так і одnorодинних житлових будинків. Об'ємно-планувальні вирішення багатородинних житлових будинків, розташованих у центральній частині міста, відзначалися унікальністю та неповторністю. Проектам багатородинних будинків (на 2-6 родин), що запроектовані для периферійних районів Львова, була властива типізація, напрацювання оптимальних планувальних вирішень, які часто повторювалися у проектах. Серед одnorодинних будинків архітектор проектував вілли, індивідуальні житлові будинки та невеликі відпочинкові заміські будинки. Кожний проект вілли відзначався оригінальністю як у планувальному, так і у стильовому аспекті. Проте більшість проектів індивідуальних житлових будинків ґрунтувалася на принципах економії, чіткої функціональності та доцільності, як у

плануванні, так і у вирішенні фасадів. Для них також було характерне напрацювання певних типових планувальних схем, які автором часто повторювалися та змінювалися в залежності від ситуації.

7. У стильових вирішеннях житлових споруд архітектор розвивав наступні стильові спрямування: український національний стиль, що ґрунтувався на формах української народної хати, різні стильові варіації модерну (класицистичний модерн, садибний та «кришталковий» стилі) і функціоналізм.

Творча спадщина Євгена Нагірного залишилася практично невивченою та недооціненою. Нечисленні публікації, присвячені діяльності Є. Нагірного, носять характер попередніх розвідок та обмежуються лише аналізом спадщини у царині сакральної архітектури. Для вирішення поставлених завдань дослідження було розроблено комплексну методiku дослідження, яка використовувала як загальнонаукові, так і спеціальні методи типологічних класифікацій, факторного, морфологічного, стильового та порівняльного аналізів.

На формування творчої особистості архітектора вплинув ряд чинників як політико-ідеологічного, так і архітектурного характеру. Під впливом національно-патріотичних рухів, що розвинулися в Галичині у міжвоєнний період, Є. Нагірний сформувався як свідомий українець, який засобами архітектури намагався ствердити право українців на самовизначення та зробив суттєвий внесок у це завдання. На становлення творчої особистості Є. Нагірного вплинув його батько – Василь Нагірний, український громадський діяч й архітектор. Наявність у Львові високопрофесійної системи архітектурної освіти, самобутнього архітектурного середовища, яке розвивалося в руслі передових європейських тенденцій, допомогли сформуватися Є. Нагірному як архітектору-професіоналу, готовому до вирішення складних творчих завдань.

Архітектором було запроектовано близько 510 будівель, з них 240 споруд – об'єкти сакрального будівництва, географія яких охоплює територію всієї

Галичини. У плануванні мурованих церков в основу проектних вирішень було покладено тип хрестово-баневого храму, який поділявся на два основних підтипи (однонавний та багатонавний) і один комбінований підтип.

Окрему невелику групу мурованих церков становлять триконхові і тридільні церкви та церкви-ротонди. У будівництві дерев'яних церков Є. Нагірний продовжив і розвинув традиції галицького народного зодчества, адаптувавши бойківський, лемківський і гуцульський типи дерев'яних церков.

Є. Нагірний розвивав традиції українського церковного будівництва, проте для стильових вирішень мурованих церков був властивий певний плюралізм: класицистичні тенденції у напрямках неокласицизму та класицистичного модерну; традиції народної архітектури у розвитку українського стилю та частково у розробці нео російських тенденцій. Український національний стиль Є. Нагірний розвивав у напрямках українського модерну і українського необароко, у морфології яких найбільш яскраво відобразилися особливості творчого кредо архітектора. Пошуки українського стилю у церковному мурованому будівництві велися шляхом прямого цитування архітектурних деталей і мотивів або шляхом модернізації традиційних форм. У стильових вирішеннях дерев'яних споруд архітектор завжди опирався на традиції народної архітектури.

Є. Нагірним було запроектовано понад 70 громадських споруд та близько 200 житлових об'єктів. Є. Нагірний проектував культурно-просвітницькі та освітні споруди: народні доми, хати-читальні, школи, будинки культури, спортивно-оздоровчі заклади, адміністративні та торговельні будівлі, невелику частку становлять промислові об'єкти різного призначення. У розробці планувальних вирішень громадських споруд Є. Нагірний спирався на напрацьовані попередниками планувальні схеми та вирішення (народні доми, школи), а також опрацьовував власні (споруди кооперативних товариств). У галузі громадського будівництва архітектор розвинув усі існуючі в той час стильові тенденції, проте домінуючими були стильові спрямування, що

розвивали традиції українського стилю, який ґрунтувався на морфологічній системі українського народного будівництва та спадщині доби бароко.

У сфері житлового будівництва архітектор працював над проектами як багатородинних, так і одnorодинних житлових будинків, для яких також було характерне напрацювання певних типових планувальних схем, що базувалися на принципах економії та раціональності. У стильових вирішеннях житлових споруд архітектор розвивав такі стильові спрямування: український стиль, що ґрунтувався на формах української народної хати, різні стильові варіації модерну (класицистичний модерн, садибний та «кришталковий» стилі) і функціоналізм. Незважаючи на стильовий плюралізм, у галузі житлового будівництва домінуючим стильовим спрямуванням став функціоналізм.

Творчість Є. Нагірного мала велике значення для сучасного йому архітектурного розвитку, він є одним із найвизначніших представників української архітектури міжвоєнного періоду, став одним з останніх із плеяди українських архітекторів, які проектували та реалізовували сакральні споруди у першій пол. XX ст. Найбільше значення має творчий доробок архітектора у сакральній архітектурі. У ситуації втрати традицій спорудження церков за роки радянської влади, пошук нової архітектури української греко-католицької і православної церков зосередився на історичних взірцях, серед яких одне з чільних місць належить проектам Є. Нагірного. Напрацьовані Є. Нагірним планувальні та стильові схеми є актуальними до цього часу, вони лягли в основу становлення та розвитку сучасної школи української церковної архітектури. В умовах сьогоденішнього розквіту церковного будівництва детальне вивчення і систематизація творчого доробку Є. Нагірного є вирішенням важливого та актуального завдання поступу української архітектури.

Споруди

Будівля Дрогобицької української гімназії імені Івана Франка Церква святого Андрія, Клепарів

Церква Святого Миколая, Буськ

Церква у с. Веринь, 1932 р. Церква у с. Будилів, 1912 р. церква у с. Бірча, 1924—1939 рр.

Церква у с. Будилів, 1912 р.

Церква у с. Виписки, 1929 р. Церква Преображення Господнього ПЦУ (1939 р.) з дзвіницею села Вирів.

Церква Преображення Господнього ПЦУ (1939 р.) з дзвіницею села Вирів

Церква святого Андрія, Клепарів

Будівлі

- Керівництво спорудженням школи УПТ на вулиці Круп'ярській, 15 у Львові (завершено 1923).

- Будинок «Рідної школи» імені Тараса Шевченка на вулиці Коцюбинського, 23 у Львові (1924—1928 рр.).
- Вілла родини Стернюків у Гребеніві (1928).
- Будинок санаторію в с. Черче Івано-Франківського району (1929).
- Житловий будинок на вулиці Рудницького, 54 (1930—193 рр.).
- Реставрація житлового будинку у Львові на вулиці Руській, 10 (1932 р.).
- Проєкт упорядкування цвинтаря стрільців УГА на Янівському цвинтарі, поле 38. Реалізований 1933 року «Кооперативною інженірських робіт» під керівництвом інженера Андрія Пясецького.
- Житловий будинок на вулиці Квітки-Основ'яненка у Львові (1935).
- Двоповерхова кам'яниця при вулиці Левицького, 120 у Львові (1936).
- Проєкт шпиталю Народна лікарня на нинішній вулиці Озаркевича, 4 у Львові. Спорудженням керував Олександр Пежанський. 1934 рік.
- Будівля Дрогобицької української гімназії імені Івана Франка.
- Вілла на вулиці Галицькій, 26 у Винниках.
- Будинок на вулиці Міцкевича, 2 у Дрогобичі (зберігся у перебудованому вигляді).

Муровані церкви

- Церква св. Андрія Первозванного на вул. Варшавській (1924—1931 рр., за проєктом С. Тимошенка 1922 р.)
- Церква у м. Косів на Івано-Франківщині (1925 р.),
- Церква Покрова Пресвятої Богородиці у с. Бишки на Тернопільщині (1938 р.),
- Церква св. Йосафата у с. Потік (Козівська ОТГ) на Тернопільщині (1938 р.),
- Церква св. Михайла у м. Підгірці на Львівщині (1926 р.).
- Відбудова пошкодженої пожежею церкви св. ап. Петра і Павла у Комарному. Виконана у 1927—1929 роках.
- Церква св. Дмитра у с. Виписки на Львівщині (1929 р.),
- Церква св. Миколи у м. Буськ на Львівщині (1930 р.).

- Церква св. Іоана Предтечі у с. Колбаєвичі на Львівщині (1927—1932 рр.)
- Церква св. Параскеви у с. Будилів на Львівщині (1932 р.).
- Церква св. Михайла у с. Веринь на Львівщині (1932 р.).
- Проєкт церкви в селі Тарнавка Ланцутського повіту, створений не пізніше 1932 року.
- Церква св. Михайла в с. Ямельня (1934 р.).
- Проєкт церкви і притулку на Знесінні (тепер місцевість Львова) (1935 р.).^[20] Не був реалізований.^[21]
- Церква у с. Делятин на Івано-Франківщині (1935 р.).
- Церква св. Онуфрія у с. Добротвір на Львівщині (1935 р.).
- Церква в с. Биків Мостиського району. Первинний проєкт авторства Якова Рудницького двічі відхилявся владою у 1928 і 1935 роках. Євген Нагірний модифікував його і реалізував до 1936 року.^[17]
- Церква Собору Св. Івана Хрестителя у с. Гаї на Львівщині. Дизайн 1928 р., завершення будівництва 1936 рік.
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці у м. Стебнику на Львівщині (1938 р.).
- Церква св. Миколи у м. Краковець на Львівщині (1938 р.).
- Церква на вул. Миронюка у Львові.
- Проєкт неовізантійської церкви у Львові в місцевості Богданівка (1930-ті, не реалізована).

Дерев'яні церкви

- Церква Введення Пресвятої Богородиці в с. Дубшари Калуського району на Івано-Франківщині (1924 р.).
- Церква Введення Богородиці в с. Ортиничі Дрогобицького району на Львівщині (1925 р.).
- Церква св. Миколи в с. Нижній Струтинь Калуського району на Івано-Франківщині (1926 р.).
- Церква Воскресіння Господнього в с. Старі Богородчани Богородчанського району, з с. Заріче на Івано-Франківщині (1926 р.).

- Церква св. Параскеви в с. Фітьків Надвірнянського району на Івано-Франківщині (1928 р.).
- Однобанна бойківського типу церква Собору св. Івана Хрестителя в с. Дністрик Самбірського району на Львівщині /з с. Головецький (1929 р.).
- П'ятибанна бойківського типу Вознесенська церква в с. Багнувате Самбірського району на Львівщині (1929 р.).
- Миколаївська церква в с. Орявчику на Львівщині (1930 р.).
- Однобанна з двома ліхтарями церква бойківського типу в с. Орявчик Стрийського району на Львівщині (1930 р.).
- Трибанна бойківського типу церква св. Івана Хрестителя у с. Виців Самбірського району на Львівщині (1931 р., тесля В. Стельмах).
- Церква святої Параскеви в с. Берлин (1933 р., майстри батько і син Літовинські зі Щурович). Хрещата у плані, п'ятиверха, з гранчастим вівтарем і двома симетричними ризницями.
- Михайлівська церква в с. Красне Турківського району на Львівщині (1933 р.).
- Церква св. Івана Богослова в с. Дуб'є Бродівського району на Львівщині (1933 р.).
- П'ятибанна церква бойківського типу в с. Красному на Львівщині (1933 р.).
- Реконструкція церкви в с. Любеля (1934 р.).
- Церква Воздвиження Чесного Хреста в с. Великі Мокряни Яворівського району на Львівщині (1937 р.)
- Церква Св. Трійці в м. Косові на Станіславщині (30-і роки).
- Одноверха цвинтарна церква св. Юрія бойківського типу у с. Верхнє Синьовидне Стрийського району на Львівщині (1930-і роки).
- Церква Преображення Господнього в с. Вирів Львівського району, Львівської області (1939 р.).

Характеристика творчості

Розвивав класицистичні тенденції у напрямках неокласицизму та класицистичного модерну. Традиції народної архітектури знайшли своє відображення в розвитку українського стилю та у розробці неоросійських тенденцій. Національний стиль Нагірний розвивав у наступних напрямках: український модерн та українське необароко.

Основним джерелом для наслідування стала спадщина доби козацького бароко. Необхідно виділити два етапи творчого пошуку стилістичних напрямків для мурованого сакрального будівництва: до 1914 р. і міжвоєнні роки.

На першому етапі виразними були неоросійські тенденції, що відображено у кількох проєктах. Будівництво церков з використанням класичних ордерних композицій характерне як для першого, так і для другого етапу. Окрім того, для першого етапу проєктування характерний еkleктизм, звернення відразу до кількох архітектурних праобразів, надмірне використання архітектурних деталей та оздоблення. На другому етапі практично не зустрічаються споруди з використанням форм російської сакральної архітектури. Пошуки українського національного стилю переростають у два потужні напрямки: український модерн та українське необароко.

Для другого етапу характерний більш виважений вибір стилістичних прототипів, еkleктичність має не настільки яскраво виражений характер, архітектор все рідше використовує в проєктах архітектурні деталі та мотиви, більше значення надається гармонії та естетиці загального архітектурного образу. Важливою рисою творчості Євгена Нагірного було прагнення поєднати особливості національної спадщини з надбанням прогресивної світової думки для того, щоб досягнути єдності народного та міжнародного, споконвічного і новітнього. Національні традиції були переосмислені згідно із стилістичними уподобаннями нового часу. Вони були розвинуті та оновлені, спрямовані на пробудження національної свідомості народу, піднесення його духовних надбань.

Рекомендовані джерела

- Архітектура: короткий словник-довідник / під загальною ред. Мардера А. П. – К.: Будівельник, 1995. – 335 с., іл.

* Бобош Г. Основні тенденції містобудівельного розміщення об'єктів у мурованому церковному будівництві в 1914 і 1935 рр. (на прикладі Львівської єпархії) // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 1999. – №375. – С.160 – 166.

- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування української модерної нації ХІХ-ХХст.: [Навч. посібник для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів.] – К.: Генеза, 2000. – 360с.: іл.
- Грицюк Л.С. Еволюція стильових вирішень мурованих церков Євгена Нагірного // Тези ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень 2004». – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 3 – 5
- Нагірні, Леви: історія родини: статті, спогади, наукові розвідки, архівні матеріали: збірник / автори проєкту та упорядники: Христина Лев, Наталка Філевич, Василь Лев-молодший. — Львів, 2000. — 161 с.
- Грицюк Л. С. Творча спадщина Євгена Нагірного та її значення для розвитку архітектури України: Автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01 / Нац. університет «Львів. політехніка». — Львів, 2004. — 24 с.
- Грицюк Л.С. Стильові вирішення дерев'яних церков Євгена Нагірного // Вісник Державного аграрного університету. – 2004.– №5. – С. 208 – 214
- Дида І.А. Архітектура української церкви і природа // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 1998. – №358 – С.40 – 44.
- Довганюк І. Архітектура українських церков. – Львів, 1997. – 56с.
- Завада В. Український дерев'яний храм у контексті історії будівельного мистецтва // Теорія архітектури та містобудування: Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури, вип.4. – К.: НДІТІАМ, 1999. – С.90 – 89.
- Івашко Ю. Орнаментика в архітектурі українського храму // Теорія та історія архітектури і містобудування: Збірник наукових праць

Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування. Вип.5. На честь Олени Марківни Годованюк. – К.: НДІТІАМ, 2002. – С.206 – 209.

- Криворучко Ю.І. Джерела і тенденції розвитку сакральної архітектури на Україні // Записки Наукового товариства ім.Шевченка. Том ССХІІ. Праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів: Наукове товариство імені Шевченка у Львові, 2001. – С.65 – 82.
- Лоїк Г., Степанюк А. Основи проектування українських церков. – К.: “Перун”, 2000. – 134 с.
- Проскуряков В.І., Стоцько Р.З. Сучасні архітектурні тенденції проектування та будівництва віродуховних освітніх закладів. Збірник наукових праць. Випуск №5. ЗНДІЕП Київ, 2004 с. 109-114.
- Рудницький А.М. До історії архітектурної освіти в Західній Україні // Записки наукового товариства ім.Т.Шевченка. Праці секції мистецтвознавства, т.ССХХVІІ. – Львів: Атлас, 1994. – С.346 – 364.
- Словник митців-педагогів України та з України у світі (1850—1950-і рр.). — Львів: Українські технології, 2002. — С. 69.
- Слободян В. М. Церкви України. Перемиська єпархія. — Львів, 1998. — 863 с.
- Чепелик В. Український архітектурний модерн. – К.: КНУБА, 2002. – 377с.
- Черкес Б.С., Грицюк Л.С. Архітектор Євген Нагірний. – Дзвін. – 1991. – №4 (558). – С.150 – 154.
- Черкес Б.С., Грицюк Л.С. Архітектор Євген Нагірний. // Нагірні, Леви: історія родини. Статті, спогади, наукові розвідки, матеріали Матеріали міжнародної конференції “Нагірні, Леви: історія родини” – Київ: Скіфія, 2000. – С.135 – 140.

Використані Інтернет-джерела:

- (Не)відомий Євген Нагірний, або гідний послідовник великого батька. – URL <https://photo-lviv.in.ua/ne-vidomyy-yevhen-nahirnyy-abo-hidnyy-poslidovnyk-velykoho-batka/>
- Євген Нагірний: той, хто споруджував галицькі храми. - URL <https://dyvys.info/2021/10/17/yevgen-nagirnyj-toj-hto-sporudzhuvav-galytski-hramy/>
- Євген Нагірний: пошук національного стилю в архітектурі . - URL <https://lib.if.ua/news/1598424973.html>
- Євген Нагірний (Сакральна спадщина Львівщини). - URL https://sacredartlviv.org.ua/architect/nagirnyy_y.html
- Нагірний Євген Васильович (Енциклопедія сучасної України). - URL <https://esu.com.ua/article-70849>
- Нагірний Євген Васильович. - URL <https://esu.com.ua/pdf/file/70849.pdf>